

INLEIDING

Katrien VUYLSTEKE VANFLETEREN – Ruben DE ROO

De afdeling podiumkunsten van het Rits heeft zich onder de noemer *Oidipous tijdgenoot?* gedurende twee jaar gebogen over de vraag of er een moderne invulling bestaat voor het begrip 'het tragische'. Het tragische onderzoeken betekent omgaan met een lange traditie die start bij de Attische tragedies, over het Elizabethaanse treurspel, de 'tragédie classique', het romantische 'Trauerspiel', tot bij de meer recente uitingen zoals de anti-tragedies van Heiner Müller. Twee jaar is kort om dit complexe en historisch zwaar beladen onderwerp te onderzoeken. Maar als toneelopleiding vinden we het noodzakelijk om ons te verhouden tot deze traditie en tot de uitgebreide reflectie erover.

Het tragische in al zijn vormen heeft gedurende vele eeuwen telkens opnieuw getracht om de menselijke conditie vorm te geven en te begrijpen. Centraal in deze verschillende tragische uitingen staat de vertwijfelde mens die zich moeizaam een plaats zoekt binnen de gemeenschap. Dikwijls zijn deze vormen een vrijplaats geweest voor onderhuidse maatschappijkritiek. Het is deze politieke en maatschappelijke insteek van waaruit zowel het theoretische als artistieke onderzoek gestart is.

Het lijkt erop dat het tragische voor ons, moderne mensen, niet meer de kracht bezit die het ooit had. In plaats van de tragische situatie deel te laten uitmaken van ons bestaan, zoals dat het geval was in de Griekse Oudheid, streven wij naar een samenleving die het tragische kan uitbannen. In onze zoektocht naar een steeds grotere greep op de werkelijkheid, creëren we een kader waarbinnen geen ruimte meer is voor het onbekende en het vreemde. In onze moderne wereld is er geen plaats meer voor één enkele god of meerdere goden. Het is de mens die centraal staat. Wij bepalen hoe de wereld er uit ziet en wat we er al dan niet in toelaten. Wanneer er zich een tragische situatie voordoet en we met onze inspanningen juist het tegenovergestelde bereiken, dan noemen we dit geen speling van het lot, zoals de Grieken dit deden, maar een mislukking. In onze wereld bestaat het noodlot niet, of juist, het noodlot mag niet bestaan. We zullen er alles aan doen om toevallige factoren te 'temmen'. We passen onze strategieën aan waardoor 'tragische' mislukkingen vermeden kunnen worden. Dit is de economie van het leven: het handelen wordt op de meest functionele manier ingezet. Hoe dieper we kunnen ingrijpen in de werkelijkheid, hoe groter de kans dat we onvoorziene en onvoorspelbare effecten kunnen vermijden.

Toch vinden er vandaag heel wat tragische situaties plaats. We spreken over een tragisch verkeersongeluk, een tragische natuurramp of een lichamelijke of psychologische ziekte met een tragische afloop, enz. De inhoud en het gebruik van het woord kent een verschuiving. De vraag stelt zich of we met ons hedendaags gebruik van het tragische nog de kern raken van wat er in de Antieke Oudheid onder dit begrip verstaan werd. Is ons gebruik van het woord niet voor een stuk afgezwakt? Tragisch lijkt binnen deze moderne betekenis een synoniem te zijn van dramatisch, treurig of droevig. Het drukt niet langer een existentiële twijfel uit. Het is niet meer verbonden met een onmogelijke tweespalt of een verschroeiende keuze. Het geeft geen betekenis aan het fundamentele lijden inherent aan het menselijke bestaan.

Met deze verruiming van de betekenis in gedachten kunnen we ons afvragen of de tragedie en het tragische ons nog iets te zeggen hebben. Zijn we nog in staat om ons in te leven in het tragische? Bestaat er misschien een moderne variatie die betekenisvol verschilt van de antieke, klassieke betekenis en waarin we ons vandaag de dag kunnen herkennen? Of is het niet meer geworden dan een louter aantrekkelijke, theatrale situatie binnen de kunst, een situatie die we kunnen aanschouwen maar die het kunstzinnige niet kan overstijgen?

De klassieke Griekse tragedie probeerde te leven met de kennis dat het lijden een noodzakelijk onderdeel uitmaakt van het leven. In die tijd bestond er een duidelijk onderscheid tussen de wil van de mens en de wil van de goden. Datgene wat de mens wilde bereiken kwam niet altijd overeen met wat de goden in het vooruitzicht hadden. Het is precies deze dialectische spanning die de kern vormt van de antieke tragische situatie. Het is een spanningsverhouding tussen de individuele menselijke wilskracht enerzijds en een overkoepelende instantie die tot taak heeft de maatschappelijke orde te bewaren anderzijds. Het tragische bewustzijn verschijnt wanneer deze twee uitersten, het menselijke en het goddelijke niveau, op een bepaald moment en noodgedwongen een verhouding met elkaar moeten aangaan. Hier ontstaat de reflectie over het handelen: het besef dat de individuele actie altijd ingebed zit in een groter geheel. Deze onmogelijke afhankelijkheid creëert bij de tragische held een bewustzijn dat laat zien dat de mislukking integraal deel uitmaakt van het leven.

Precies deze mislukking willen wij in de huidige samenleving vermijden. Maar waarom, ondanks onze onmetelijke inspanningen, slagen wij hier niet in? Steeds opnieuw worden we geconfronteerd met wat Dürrenmatt 'de onbedoelde gevolgen' noemt. Steeds opnieuw creëren we situaties die we expliciet willen vermijden. De goden zijn er niet meer om hen de schuld te geven. Er is niet langer

een externe macht waar we ons tegenover kunnen verhouden. Wanneer we botsen dan is dit voornamelijk met onszelf. We stellen regels en wetten op om de samenleving beter en vlotter te laten verlopen. En het is precies deze regelgeving die ons om een onverklaarbare reden tegenhoudt ons doel - een gelukkig mens te zijn - te bereiken. We streven naar een ideaal, een droom. Maar in de zoektocht om dit te bereiken, lijkt het alsof iets in de mens zelf het bereiken van die droom tegenhoudt. Ligt hierin niet het tragische van de moderne mens, namelijk dat het voor ons onmogelijk is om onze dromen en verlangens te realiseren?

Een onderzoek naar het tragische in het hedendaagse theater confronteert de mens met wie hij is, zowel als individueel, politiek als maatschappelijk wezen. Het stelt de vraag naar de juiste uitdrukkingsvormen voor de keuzes die elk van ons moet maken. Dit onderzoek kan dan nooit een einde kennen en moet altijd opnieuw gevoerd worden. Want hoezeer de wereld ook verandert, de tragiek zal er altijd een plaats in kennen.